

Lepoglava, naselje u slikovitom zagorskom pejzažu, u dolini Bednje, podno planine Ivanščice, nedaleko dviju trasa europskih autocesta Zagreb-Graz i Zagreb-Budimpešta, jedno je od najstarijih i najpoznatijih mjesta u Hrvatskoj: kolijevka je znanosti, umjetnosti i kulture koju su stvarali pavlini već od 1400 godine. Ime Lepoglava u dokumentima prvi put se spominje 1399. godine, a već slijedeće 1400. godine grof i ban Herman II Celjski osniva samostan pustinjaka sv. Pavla «sub» Lepoglava, što se najvjerojatnije odnosi na srednjovjekovni grad na brdu gdje se nalazi crkvice Sv. Ivana.

Pavlini samostan postaje kolijevkom kulturno-prosvjetnog i znanstvenog rada. Već 1503. godine osnovan je seminar pavlinskog reda koji 1582. prerasta u gimnaziju: 1656., uveden je studij filozofije, nešto kasnije i teologije. Godine 1674. godine posebnom odlukom cara Leopolda I i pape Klementa X, pavlini dobivaju dozvolu za dodjelu doktorata iz filozofije i teologije.

U Lepoglavi je obranjeno oko 75 doktorskih disertacija (koliko je do danas istraženo) pa je Lepoglava s pravom stekla status prvog hrvatskog sveučilišta. Rad Lepoglavskih pavlina bio je raznovrstan i bogat: bili su stvaraoci hrvatske knjige, odgojitelji, savjetnici, kipari, slikari, promicatelji umjetnosti i kulture. Ostavili su neizbrisiv trag u životu Hrvatske. Povrh svega dijelili su sudbinu hrvatskog naroda - bili su veliki rodoljubi. Među brojnim pavlinima mnogo je onih koji zaslužuju da ih se spominje i pamti. To su: Hilarion Gašparoti, Nikola Ranger, Ivan Krištalovec, Andrija Egger i drugi.

No najznačajniji su, svakako Ivan Belostenec, autor Gazophylaciuma («kinčene komore, ili nešto gdje je spravljen kinč») - ravnice leksičkog blaga. Ivan Ranger, barokni slikar koji je oslikao kapelu sv. Ivana na Grorici, Sv. Jurja Lepoglavskoj Purgi, Kamenici, Višnjici, te središnji samostan i župnu crkvu u Lepoglavi. Samostanska lepoglavska crkva svojevrsna je galerija Rangerova stvaralaštva, predstavlja jedan od najznačajnijih sakralnih arhitektonskih spomenika u Hrvatskoj, gotička je građevina, proširena i barokizirana u XVII i XVIII st. Ivan Belostenec i Ivan Ranger pavlini su baroknog duha i izraza, riječju i likovnim izrazom. Izuzetna djelatnost pavlina prekinuta je 1786. godine ukidanjem pavlinskog reda, ukazom cara Josipa II. čime umire sav kulturni i znanstveni rad, a pavlini su iz Lepoglave prognani.

Sredinom 19. stoljeća, točnije 1854. pavlini samostan pretvoren je u kaznionicu koja je i danas središnja kaznionica Hrvatske. Pored stare samostanske u Lepoglavi je 1914. podignuta nova zgrada kaznionice sa 300 ćelija. Tek 2001. godine, nakon stoljeća i pol, pavlini kompleks odijeljen je od kaznioničkog i predan u vlasništvo i upravu Biskupije varaždinske. Kaznioničko razdoblje od 1921.-1990. godine obilježeno je velikim povijesnim događanjima i političkim previranjima. Između dva rata tu su robovali komunisti, revolucionari : Josip Broz-Tito, Moša Pijade, Rodoljub Čolaković, Radivoje Davidović, Mihajlo Javorski i drugi. Režim u kaznionici bio je često nepodnošljiv, uslijed čega su izbijale brojni prosvjedi i pobune. Među mnogobrojnim akcijama koje su vodili komunisti protiv zatvoreničkog ističe se ona iz 1935, koja je dobila obilježje pobune, nakon čega su uslijedile teške represalije od strane režima i preseljenja političkih zatvorenika u Sremsku Mitrovicu.

U doba Banovine Hrvatske 1939.-1941. u Lepoglavi je bila kaznionica i logor za internirce, od kojih je u prevratu 1941. nakon proglašenja NDH, oko 50 zatvorenih komunista predano ustašama. Za vrijeme drugog svjetskog rata kroz Lepoglavski zatvor i ustaški konclogor procjenjuje se da je prošlo oko 3000 zatočenika, a prikupljeni su podaci za blizu 1000 ubijenih

antifašista čija su imena uklesana na spomen pločama.

U neposrednoj blizini jakih neprijateljskih garnizona NDH i Nijemaca, 13.07.1943. godine prvi puta oslobođena je Lepoglava i Kaznionica u njoj od strane jedinica NOV-e Hrvatske: 12. slavonske divizije i Kalničkog partizanskog odreda.

To oslobađanje Kaznionice u Lepoglavi, skoro se poklopilo sa još jednim povijesnim datumom iz francuske revolucije 1789. godine, oslobođenjem pariške Bastilje.

Od kakovog značaja je bilo prvo oslobađanje Lepoglave i Kaznionice u njoj govori i činjenica, stoje bio formiran poseban Operativni Štab koji je rukovodio oslobađanjem Lepoglave i Kaznionice u njoj, u koji su ušliiskusni prvoborci narodnooslobodilačke borbe naroda Hrvatske: Mate Jerković, Marjan Cvetković, Josip Antolović, Rade Bulat, Izidor Štrok, Joža Horvat i Stjepan Ivić.

Oslobađanjem Kaznionice u Lepoglavi, oslobođeno je preko 100 istaknutih antifašista od gotovo sigurne smrti, osuđenih tada od vlasti Nezavisne Države Hrvatske na smrtne kazne, pa preinačene na doživotne robije, dok su svi ostali osuđeni za razna kriminalna djela, zajedno sa stražarima i tadašnjim upraviteljem Kaznionice Mirkom Cvitovcem vraćeni natrag u kaznionicu. U prvom oslobađanju Lepoglave i Kaznionice u njoj od oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske 13.07.1943. godine poginulo je 6 boraca NOV-e Hrvatske 12. slavonske.

Oslobađanje Lepoglave i Kaznionice u njoj, imalo je veliki značaj, ne samo za Lepoglavu, kotar Ivanec, Sjeverozapadnu Hrvatsku, već daleko šire, tada su jedinice NOV-e Hrvatske iz područja Trakošćana sa nekoliko artiljerijskih granata iz haubica po prvi puta povrijedile tada granicu Trećeg Reicha, koju je uspostavio Hitler na prostoru slovenske Štajarske.

Narod ovoga kraja je tada prvi puta vidio snažne jedinice NOV-e Hrvatske, koje su se istinski borile za slobodu svoga naroda, a protiv fašističkih okupatora i njegovih pomagača, tako se je i na ovim područjima Lepoglave, kotara Ivanec, kao posljedica, počeo masovnije razvijati narodnooslobodilački, antifašistički pokret, te 1943. godine, na području Kotara Ivanec, formirane su narodnooslobodilačke, antifašističke institucije, kao što su: kotarski komitet KPH-e, kotarski komitet SKOJ-a, kotarski NOO, kotarski odbor Narodne Fronte, kotarski odbor AFŽ-a i niz mjesnih narodnooslobodilačkih odbora i antifašističkih organizacija, a 21.11.1943. godine, u selu Višnjici formirana je prva Ivanečka partizanska četa, kao jedinica NOV-e Hrvatske.

U razdoblju komunističke vlasti, pedesetih godina 20. stoljeća najpoznatiji zatvorenik u Lepoglavskom zatvoru bio je nadbiskup zagrebački Alojzije Stepinac, a sedamdesetih zatočeni su bili brojni politički zatvorenici - među kojima su najpoznatiji hrvatski proljećari: dr. Šime Dodan, dr. Hrvoje Sošić, Vlado Gotovac, hrvatski sveučilištarci Dražen Budiša, Dobroslav Paraga, Ivan Zvonimir Čičak, te dr. Franjo Tuđman, koji je 1990. postao prvi predsjednik samostalne Republike Hrvatske.

Danas središnje mjesto kulturnog identiteta zauzima lepoglavska čipka, a zainteresiranost domaćih i stranih istraživača dokazuje da je ova rukotvorina u kontinuitetu, od pavlina do današnjih dana, neprocjenjive vrijednosti. Lepoglavska čipka davno je zapažena u Europi. Još 1937. u Parizu nagrađena zlatnom medaljom, 1939. u Berlinu brončanom, a 1996. godine zapažena je na ljetnim olimpijskim igrama u Atlanti.

Gojko Matić

Cijena knjige iznosi 50 kuna.